

HERMENEVS

2^e JAARGANG, AFL. 8 — 15 APRIL 1930

Virgilius-herdenking

Het zal den lezers van Hermeneus ongetwijfeld bekend zijn, dat in 1930 in Italië en daarbuiten het 2000-jarig herinneringsfeest gevierd wordt van den grooten Latijnschen dichter P. Virgilius Maro, die in het jaar 70 v. C. te Andes bij Mantua geboren werd. Voor Italië is deze viering een nationale gebeurtenis, maar ook uit de andere landen van Europa en uit Amerika begeven zich talrijke vereerders naar Virgilius' geboorteland, om er die plaatsen te bezoeken, waaraan de naam van den dichter verbonden is.

Opdat ook wij, vrienden der antieke cultuur in Nederland, in dezen tijd uiting geven aan onze bewondering voor Rome's dichter, die een tijdlang om zijn werken bijna als een heilige vereerd werd en in latere eeuwen sterk heeft nagewerkt, hebben wij het plan opgevat om het Juni-nummer van dezen jaargang geheel aan Virgilius te wijden. Tot ons genoegen vonden wij Prof. Dr. F. Muller Jzn. te Leiden bereid de leiding bij de samenstelling van dit nummer op zich te nemen. Door Prof. Muller en andere bevoegde beoordeelaars van den dichter, van wier medewerking wij ons trachten te verzekeren, zal daarbij in het licht gesteld worden de plaats van Virgilius onder de Latijnsche dichters, de wijze waarop hij zijn onderwerp behandelt, de invloed van Virgilius op latere dichters en de waarde van zijn werk ook voor onzen tijd.

REDACTIE.

Plutarchus' Raadgevingen aan een jonggehuwd paar

Indien het aantal echtscheidingen een maatstaf wasvoor hethuwelijksgeluk in een bepaald tijdvak, dan zou het er met dat geluk in onze tijd al heel treurig uitzien, vergeleken bij de daaraan voorafgaande tijdvakken. Immers er is nu bijna niemand die onder zijn familie of vrienden geen enkel geval van echtscheiding heeft, en het aantal gescheiden mannen en vrouwen is zo talrijk, dat men al een eigen benaming voor hen heeft voorgesteld, n.l. : scheiduwe en scheiduwenaar. Maar we weten wel dat het aantal echtscheidingen als *vergelijkings* materiaal geen waarde heeft, want dat vroeger in geval van een ongelukkig huwelijk niet tot scheiding werd overgegaan om allerlei overwegingen van conventie en fatsoen, ook wel van plichtgevoel,—die nu niet meer gelden. Ongelukkige huweliken zijn er ten allen tijde zeker vele geweest, en het kan dus niet verwonderen dat ernstige en welmenende mensen naar voorschriften hebben gezocht

om ongeluk te verhinderen door onenigheid te voorkomen. Een van zulke mensen is Plutarchus geweest onder wiens „Moralia” een geschriftje voorkomt met de titel *γαμικὰ παραγγέλματα*, *praeccepta conjugalia*: huweliksvoorschriften. Al zal men zijn verwachtingen wat moeten intomen, wanneer men Hartman's oordeel in zijn bekend werk: „de avondzon van het Heidendom” heeft gelezen, waar hij zegt dat er „zo'o'n pronk juweeltje verder in de heele wijde wereld niet bestaat” — liet is toch de kennismaking overwaard. Het geeft voorschriften en vermaningen voor een goed en gelukkig huweliksleven aan een jonggetrouwd paar, Pollianos en Eurydike, die waarschijnlijk beiden vroeger onder Plutarchus' gehoor zijn geweest, als hij zijn voordrachten hield. Hartman die Plutarchus' voornaamste bezigheid beschrijft als die van zieleherder, en hem zelf ook vaak dominé Plutarchus noemt, houdt die Eurydike voor een katechisantje van hem, waarschijnlijk omdat hij, als hij haar spreekt over de uitspraken van wijze mannen, er aan toevoegt: „die je ook als kind bij mij in je hebt opgenomen” ; want een rechtstreekse aanduiding wie Pollianos en Eurydike zijn, en wat hun verhouding tot de schrijver was, wordt in het geschrift niet gevonden.

Vermaningen en raadgevingen voor een gelukkig huwelijk, we vinden ze in dit geschrift niet het eerst in de Griekse literatuur. In zijn boekje getiteld *Oikonomikos* laat Xenophon Sokrates een gesprek voeren met een rijke landheer, die de reputatie heeft van een echte *καλὸς κἀγαθός*, een „gentleman” te zijn, en wiens vrouw alle werkzaamheden van een groot landbouwbedrijf, die in huis verricht worden, geheel zonder hem zelf besturen kan. Hij vraagt hem of ze dat al kon toen ze met hem trouwde, dan wel of hij het haar geleerd heeft. En dan is het antwoord, dat ze bij haar huwelijk nog veel te jong was, om iets van belang te weten, en te voren was opgevoed met de grootste zorg, dat ze zo weinig mogelijk zou zien, horen en vragen, en dat hij zelf haar dus geheel voor haar taak als huisvrouw heeft moeten opleiden. Hij heeft dat gedaan in een soort van voordrachten, die door haar vragen worden onderbroken, een en ander natuurlijk gelijkende op de Sokratiese gesprekken. Niet alleen het huishouden in engere zin komt daarbij ter sprake, maar ook kwesties van de vrouwelijke levenshouding, b.v. het verven en blanketten.

Met deze beschrijving wordt stellig een ideaal huwdik bedoeld.

waarin de vrouw zich een evenwaardige positie naast de man Kon verwerven, want Ischomachos heeft tegen zijn jonge vrouw gezegd, „dat het heerlijkst voor haar zal zijn als ze beter dan haar man blijkt te wezen en” — let wel — „hem tot haar dienaar maakt, en niet behoeft te vrezen, dat ze, ouder geworden, minder geëerd zal zijn in huis, maar vertrouwen kan, dat ze juist, naarmate ze een beter compagnon voor haar man en voor de kinderen een beter bewaarder van het huisbezit is geworden, ook des te meer geëerd zal zijn”.

Zoals men ziet is hier, hetzij de beschrijving aan de werkelijkheid is ontleend, of als fantaisie moet worden beschouwd, een ideaal huwelijk bedoeld, maar — op zeer materiële grondslag. De instandhouding en vermeerdering van het huisbezit is de hoofdzak, en — zoals uit een andere passage blijkt — op kinderen wordt uitsluitend gehoopt, om medewerkers te hebben in de bloei v. h. leven en verzorgers in de ouderdom.

Plato geeft in zijn *Leges* de raad dat geen rijke met een rijke, geen opgewondene met een opgewondene etc. zal trouwen, maar dit is meer opdat ze geen gevaar voor hun medemensen zullen vormen en een nakroost van evenwichtig karakter zal geboren worden, dan om onenigheid tussen de echtelieden te voorkomen. De raad dat de families beter kennis moeten maken met elkander en vooral ook jongelingen en meisjes schijnt wel de bedoeling te hebben het huweliksgeluk te bevorderen, maar dit is dan ook het enige voorschrift dat hij geeft, over hun gedrag en houding spreekt; hij in het geheel niet.

Het geschrift van Plutarchus is heel anders, zowel naar vorm als naar inhoud. Het geeft geen beschrijving van een goed huwelijk, of waarschuwingen die eigenlijk de voorafgaande tijd en de sluiting van het huwelijk betreffen, maar naar predikersaard een serie voorschriften, geboden zou men kunnen zeggen, aan de jonggehuwden, en die alle uitgaan van, of toegelicht worden door, een *vergelijking*. Ook de geest is geheel anders. Niet alleen wordt van de materiële positie der echtelieden haast niet gerept, maar ook het peil van hun ontwikkeling is op heife tijdstip van de huwelikssluiting een ander, en wordt ook in een andere richting gestuurd; de beide echtelieden worden al dadelik toegesproken als *ἐν φιλοσοφίᾳ παρατρεφόμενοι*, in de filosofie opgevoeden, en in het eind wordt de man nog eens aangespoord van de filosofen te profiteren en het beste daarvan aan de vrouw mee te delen, zodat ze er belang in gaat stellen. We zien de

verandering die in de opvoeding der vrouw en in haar verhouding tot de man heeft plaats gegrepen sinds de dagen van Xenophon. Deze laat Sokrates tegen zijn vriend Kritoboulos zeggen : „Is er wel iemand aan wie je meer *overlaat*, en met wie je minder *spreekt* dan je vrouw ?”, waarop Kritoboulos antwoordt: „als er al zijn, dan toch niet veel”. Uit vraag en antwoord blijkt dat de vrouw de baas is in huis, maar geen geestelik verkeer heeft met haar man. Sokrates schijnt dat wel niet goed te vinden, maar zijn ideaal echtgenoot heeft met zijn vrouw blijkbaar geen hoger konversatie dan over het huishouden.

Tans is het anders; vooral de opvoeding van het meisje is veranderd : Plato's eisen zijn niet in de wind geslagen; er zijn nu na Alexander de Grote meisjesscholen; er is zelfs hier en daar coeducatië ; dus in ontwikkeling is de vrouw veel meer gelijkwaardig aan de man dan vroeger ; ook is zij veel vrijer in haar beweging.

Waar hebben Plutarchus' raadgevingen nu betrekking op ? De materiële kwesties komen dus weinig ter sprake, behalve zijn raad dat er in een huwelijk zo min mogelijk sprake moet zijn van het mijn en het dijn, maar het bezit zoveel mogelijk gemeenschappelijk moet wezen, en alles aan beiden toebehoren.

Ook over het krijgen van kinderen en hun opvoeding wordt niet gesproken. Het betreft alles de onmiddellike verhouding van man en vrouw, en het samensmelten van beider karakter. Dat blijkt al dadelik uit de aanhef : „Na de vaderlike wet, welke de priesteres van Ceres u bij de huwelikssluiting heeft opgelegd, meen ik dat ook mijn rede iets nuttigs kan doen en in overeenstemming met die wet, als ze u samenknoot en het bruiloftslied meezingt” . . . „Terwijl er in de filosofie mooie betogen zijn, staat bij geen van die allen de *huweliksrede* achter, waarmee zij hen, die zich tot de levensgemeenschap verenigen betoverend, hen zacht en tam jegens elkander maakt. Van wat ge al meermalen gehoord hebt, doordat ge in de filosofie zijt opgevoed, heb ik de hoofdzaken in korte gelijkenissen samengevat, om ze beter te kunnen onthouden en deze stuur ik als een gemeenschappelijk geschenk aan u beiden.”

Dat echter in de huweliksverhouding de man het hoofd is en moet zijn, komt nog heel sterk uit in dit gebod : „de man moet over de vrouw heersen, niet als de eigenaar over een stuk van zijn bezit, maar zoals de ziel over het lichaam, aan dezelfde lotgevallen onderhevig, en in welwillendheid er mee verbonden”.

En ook in enige andere uitspraken wordt aan de vrouw de eis der bescheidenheid gesteld: „Toen Pheidias een Venusbeeld maakte staande op een schildpad, gaf hij hiermee een symbool van huiselijkheid en stilzwijgendheid voor de vrouw. Want deze moet *tot* haar man spreken of *door* haar man, en zich niet ergeren als haar woord eerwaardiger klinkt *door middel* van een ander, zoals de stem van de fluitspeler door middel van de fluit.”

„Evenals bij samenzang van twee stemmen de melodie aan de laagste wordt toebedeeld, zo geschiedt in een goed geordend gezin alles wel met eenstemmigheid van de echtgenoten, maar vertoont toch de leiding en de beginselen „van de man”.”

„Zoals een met goud en edelgesteenten versierde spiegel toch onbruikbaar is, als hij de beeltenis niet goed weergeeft” — ik wijs er nog even op hoe telkens een vergelijking het voorschrift inleidt — „zo heeft men niets aan een rijke vrouw, als ze haar karakter en stemming niet aanpast aan die van haar man. Zo is zij ongeschikt, als *zij* somber is wanneer *hij* schertsen wil en vrolijk zijn, of schertst en lacht wanneer *hij* ernstig is.”

„De vrouw moet er geen eigen vrienden op na houden, maar dezelfde hebben als haar man.” Ik merk op dat we hier weer een hele stap verder zijn : in de oude tijd kwam de vrouw zelfs niet met deze in aanraking, en werd het als onwelvoegelijk beschouwd, als de man haar zijn vrienden voorstelde in zijn eigen huis.

„En aangezien de goden onze eerste en beste vrienden zijn zo moet de vrouw ook geen andere goden vereren dan haar man of zich aan vreemd bijgeloof overgeven.”

Met een huwelijk van echtgenoten die tot een verschillende godsdienst behoren of bv. niet *beiden* Christian Scientists of theosofen zijn, zou Plutarchus dus niets op hebben.

„De vrouwen, die liever willen heersen over domme mannen dan luisteren naar verstandige, gelijken op hen die liever blinden den weg wijzen, dan zienden volgen.”

„Ook de brave en verstandige vrouw kan de liefalligheid niet missen, opdat ze op een prettige en niet op een gemelijke manier met haar man leeft.”

Deventer.

J. BERLAGE.
(*Wordt vervolgd.*)

Lied

door GEERTEN GOSSAERT

Nu lichtvergeten	En wilder sperren
De avond rust,	Zich ziel en zin,
Wordt alle weten	Nu ver de sterren
Dieper bewust;	Ontvonken in
Maar elk begeeren	Den onbetogen
Dat liefde deeren,	Azuren hoogen . . .
Zou, en bezeeren,	Klaar, als de oogen
Is nu gesust.	Die ik bemin !

Experimenten p. 110. (v. Dishoeck 1919).

Cantus

Quando quiescit vespera non memor
 Iam lucis almae, mentibus additur
 Lumen, sed est sedata quaevis
 Exagitans animum cupido,

Ne forte saeve laederet irruens
 Pios amores vulnere sontico;
 Cum mente sensus evagantur
 Latius aërio volatu,

Postquam per aethrae caeruleas domos
 Alle refulgent lucida sidera . . .
 Fulgore tam vivo renident
 Lumina laeta meae puellae!
 P. H. D.

EEN ΕΞΟΔΟΣ VAN EURIPIDES

Πολλὰ μορφαὶ τῶν δαιμονίων·
 πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοί,
 καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἔτελέσθη,
 τῶν δ' ἀδοκῆτων πόρον εὔρε θεός·
 τοιόνδ' ἀπέβη τόδε πρᾶγμα.
 (Eur. *Alcestis*, enz. slot).

Veel vormen heeft der goden werk:
 Veel maken ze ongedacht
 Van kracht;
 Wat was verwacht,
 Word niet volbracht;
 Voor 't niet verwachte

Een weg te vinden, was een god
 bij machte:

Wat nu beleefd is, draagt dit merk.
 ALBs POUTSMA.

Baarn.

Euripides' deugdzame Helena

De inhoud van Euripides' Helena komt, zeer in liet kort, hierop neer, dat Paris, in plaats van Menelaus' gemalin, een εἶδωλον, dat volkomen op haar geelk, ontvoerde, terwijl de heldin zelve door de goden naar Egypte verplaatst werd, waar Menelaus haar vond, toen hij er na de verovering van Troje als schipbreukeling aankwam.

Het εἶδωλον-motief was volstrekt geen nieuwerwetsch snuffe van Euripides, want behalve, dat Homerus het reeds gebruikte¹ en het o. a. ook in de mythe van Ixion voorkomt, is het in het bijzonder bekend door de palinodie van Stesichorus, die Helena's reis naar Troje geloochend heeft. Ook haar verblijf in Egypte is in de sage niet onbekend. De Odyssee vermeldt reeds, dat Helena daar geweest is en Herodotus spreekt uitvoerig over het oponthoud van Paris en Helena in Egypte op hun tocht naar Troje (Her. II 112 sqq.). Aan deze laatste legende ontleende Euripides bovendien, dat koning Proteus (bij Homerus δ 384 nog een γέρον ἄλιος) Helena onder zijn hoede had gehouden.

Hoe kon nu uit deze sobere gegevens: dat de echte Helena niet naar Troje, maar naar Egypte gegaan was en daar door den koning aan haar gemaal was teruggegeven, een drama opgebouwd worden? Hier begint het werk van den dichter: hij laat Proteus sterven (al is hij dan volgens Hom. δ 385 ἀθάνατος) en zijn zoon en opvolger Theoclymenus verliefd worden op Helena. Zoo blijft Proteus' reputatie ongerept en is de gewenschte complicatie geschapen. Gelukkig is Theoclymenus vervuld van piëteit voor zijn vader, zoodat diens grafmonument een plaats is, waar Helena veilig is voor de vervolging van den jongen koning. Haar situatie is natuurlijk niet aangenaam, maar toch ook niet hopeloos.

In het paleis, welks voorzijde als achtergrond van het tooneel dient, woont ook een zuster van den koning, de waarzeggende Theonoë. Volgens den verstandigen raad van het koor begeeft Helena zich, gebruik makende van een afwezigheid van Theoclymenus, naar binnen om de zieneres te raadplegen. Hiermede

¹ Apollo vervaardigde een schijnbeeld van Aeneas:

ἀμφὶ δ' ἄρ' εἰδώλω Τρωῆς καὶ δῖοι Ἀχαιοὶ
δῆσιν ἀλλήλων ἀμφὶ στήθεσσι βοείας
ἄσπιδας κλτ. (E 451 sqq.).

Deze verzen zouden als motto van Euripides' Helena kunnen dienen !

bereikt de dichter een nieuwe complicatie. Theonoë weet, in haar hoedanigheid van zieneres, wat er gaat gebeuren : dat Menelaus aanstonds zal komen en dat dan alle kansen van Theoclymenus verkeken zijn. Hier doet zich dus de vraag voor, of Theonoë in den geest van haar vromen vader Proteus en naar de bedoelingen der goden zal handelen door Helena's redding te bevorderen, dan wel het tegenovergestelde zal doen en haar broeder zal inlichten omtrent Menelaus. In het eerste geval stelt zij zich bloot aan de wraak van haar broeder, in het laatste geval zondigt zij tegen de goden.

Vóórdat de toeschouwer verneemt, hoe Theonoë beslist, krijgt hij eenige andere tooneelen te zien : het optreden van Menelaus, zijn vergeefsche poging om toegang te krijgen tot het paleis, de terugkeer van Helena na het bezoek aan Theonoë en de ἀναγνωρισμός. Dan verschijnt opeens de zieneres zelve ten tooneele en houdt eerst Helena een pleidooi pro domo, daarna Menelaus. Theonoë laat zich, zooals te verwachten was, vermurwen en haar antwoord luidt, dat rij een welwillende neutraliteit in acht zal nemen. Zij zal zwijgen, maar Helena en Menelaus moeten zelf een middel bedenken om uit Egypte te ontsnappen. Daarmede verdwijnt Theonoë van het tooneel en begint de laatste acte, waarin de ontsnapping van de beide echtgenooten door een soortgelijke list plaats heeft als die van Iphigenia en Orestes in de Taurische Iphigenia.

Men heeft wel eens verondersteld, dat Euripides met zijn Helena heeft willen aantonen, dat hij best in staat was óók een gewone, deugdzaame vrouw te schilderen. Dat zou dan echter wel een sterk staaltje geweest zijn, om juist Helena hiervoor uit te kiezen en bovendien zou dit motief toch ook wat erg op den achtergrond geraakt zijn. Neen, Mommsen heeft gelijk wanneer hij zegt (Röm. Gesch. I 912) : „Aristophanes' Vorwurf, daß der Dichter keine Penelope zu schildern vermöge, (ist) vollkommen begründet” (zie Ar. Thesm. 547 sq.). En tegen de meermalen in het algemeen gemaakte vergelijking met Penelope voert prof. Kuiper terecht aan (Mnemos. 1926), dat Penelope de keus had uit een talrijke schare jonge mannen uit haar eigen omgeving, terwijl Helena alleen den barbaarschen Theoclymenus tegenover zich had.

M. i. beoogde Euripides met zijn Helena-stuk een tweeledig doel: hij wilde de zineloosheid van den oorlog brandmerken en tevens zijn krachten beproeven aan het typische rhetoren-thema van een Ehrenrettung der beruchtste vrouw. „Non dubito quin hac fabula

voluerit a bello dehortari Euripides”, zegt van Leeuwen reeds in zijn dissertatie (*De Arist. Eur. censore* 1876, 48) en ook v. Arnim denkt aldus, wanneer hij er op wijst, hoe de dichter zijn afkeer van den oorlog liet blijken door het publiek de voorstelling bij te brengen, dat twee volkeren elkaar vernietigen ter wille van een drogbeeld. Inderdaad een goede vondst voor een pacifist. En het stuk dateert van 412, toen de catastrofe van Sicilië nog versch in de herinnering lag. Hierop wijst ook een vinnige uitval tegen de mantiek (744 sqq.), waarbij het voor de hand ligt, aan Nicias te denken. Zeer sterk ten slofte spreekt het verlangen naar vrede uit een strophe van het koor (1151 sqq.). Wanneer dit n.l. uitroept, hoe smartelijk het is, dat Troje verwoest werd ἐξὸν διορθῶσαι λόγοις σὰν ἔριν, ὧ Ἑλένα — waarbij de εἰδωλον-fictie dus genegeerd is — dan kan de toespeling niemand onder het publiek ontgaan zijn.

Als tweede oogmerk van Euripides noemde ik het streven naar rhetorische behandeling van het oude Helena-motief. Juist voor hem, die zich tot dusverre uitgeput had in beleedigen aan haar adres moet het een eigenaardige taak geweest zijn, τὴν ἦπρω γυναῖκα κρείττω ποιεῖν. Het is alsof hij zelf deze strekking nog eens extra heeft willen onderstrepen, wanneer hij geheel aan het eind, vlak voor de slotformule van het koor, laat verkondigen, dat Hdefla de edelste en zedigste vrouw is, die men zich denken kan. En het is ook niet zonder beteekenis, dat dit oordeel uitgesproken wordt door Theoclymenus, d. w. z. door hem, die beter dan wie ook tot oordeelen bevoegd is na de opgedane ervaring. Toch is de Helena geen rhetorische ἐπίδειξις in eigenlijken zin. Daarvoor wordt er ten slofte te weinig geredeneerd en te veel *gedaan*. Het stuk is vol actie en de these van Helena's deugdzaamheid wordt meer ad oculos gedemonstreerd dan door argumenten bewezen. Wil men zien, hoe de sofisten van professie dit onderwerp behandelen, dan leze men het Ἑλένης ἐγκώμιον van Gorgias en het geschrift, waarmede diens leerling Isocrates naderhand zijn leermeester heeft willen overtroeven.

Den Haag.

G. ITALIE.

M. Terentius Varro en . . . Anatole France

Dat Anatole France een uitnemend kenner en verbeelders van verschillende perioden der Oudheid is geweest, behoeft geen nader betoog. Zijn vermogen iets waarlijk belangwekkends en levends mt dergelijke stof te scheppen, berust minder, zooals bij Flaubert, op wat men gewoonlijk verbeeldingskracht noemt (hoewel deze bij hem, anders dan bij zijn M. Bergeret, nog bewonderenswaardig genoeg is) dan op zijn enorme belesenheid en doordringend historisch begrip.

Telkens blijkt dat hij kent, wat men het minst zou verwachten.

In het eerste boek van de *Res Rusticae* van Varro handelen van c. II af eenige Romeinen over den landbouw; ze zijn samen gekomen in den tempel van Tellus en het gesprek wordt opgevroolijkt door scherts en anecdoten.¹ c. LXIX komt plotseling een libertus van den tempelopzichter weenend aanloopen en vertelt dat zijn patronus vermoord is, *non moleste ferentes descendimus de aede et de casu humano magis querentes, quam admirantes id Romae factum, discedimus omnes.*

Een treffend overeenkomstige situatie vinden we in l'Orme du Mail p. 279 sqq. Volgens hun gewoonte hebben zich eenige intellectueelen uit de provinciestad, waarin het boek speelt, verzameld in de librairie van M. Paillot en praten over alle mogelijke dingen* (Op zichzelf heeft dit al een zoo al niet klassieke — denk aan de *Sosii fratres* — dan toch humanistische kleur.) M. Bergeret heeft juist een schets van zichzelf voorgelezen. Plotseling komt de bediende van M. Paillot binnendraven en roept hun toe, dat de tachtigjarige buurvrouw van den boekhandelaar vermoord is gevonden. Ook van deze redeneerende heeren kan men zeggen: *non moleste ferentes. C'est singulier*, zegt er een, waarop M. Bergeret antwoordt: „Cher monsieur, permettez-moi de vous dire qu'il n'y a rien là de singulier” en dat verder toelicht.

Zou men niet zeggen, dat Anatole France, de passage bij Varro kende, het droge „*non moleste ferentes*” bewonderde en van het bij Varro zoo eenvoudige geval de kostelijke passage van l'Orme du Mail maakte?

J. C. K.

¹ Het grootste deel is eigenlijk meer discours dan dialoog.

Meleaer : ΕΙΣ ΤΟ ΕΑΡ. ΕΙΔΥΛΛΙΟΝ

Sainte Beuve — dien men altijd weer zal raadplegen en witsens opstellen over dichters en schrijvers der oudheid „le mets des pins délicats” kunnen zijn, besluit zijn studie over Meleager (Portraits Contemporains t. III p. 503) met een vertaling van de idylle aan de lente (Anth. graec. Lib. I, tit. 91 in une ; n°. no— éd. Jacobs. t. I), aan welk gedicht hij de volgende lofzang wijdt : „La plus célèbre, la plus longue des pièces de Méléagre, et que nous avons réservée jusqu’ici, est son idylle sur le printemps ; on y saisit comme Panneau d’or qui le rattache à Théocrite et à Bion. Rien de plus frais, de plus distinct et de plus net que cette peinture ; pas un trait n’y est vague ni de convention ; tout s’y anime et y vit aux regards, et y luit de sa juste couleur, ce qui fait que l’image est restée toute jeune, toute neuve et comme d’hier, dans un si vieux sujet. J’ai taché de la calquer ici trait pour trait ; mais il est un certain lustre original qui ne se rend pas.” En S. B. vervoigt : „Bien que le plus grand nombre des traits qui composent ce tableau entrent d’ordinaire, bon gré, mal gré, dans toute description du printemps, et que la poésie, en émigrant vers le nord, n’ait cessé de s’inspirer et de se ressouvenir de ces mêmes anciennes peintures dû midi, comme si: dans leurs objets elles restaient toujours présentes, on peut s’assurer qu’il n’en était pas ainsi pour Méléagre, et qu’il avait bien réellement sous les yeux le spectacle fortuné qu’il décrit. Dans un autre poème ancien (Les Dionysiaques, par Nonnus, au livre 40), on possède en effet une description de Tyr, de cette île rattachée au continent, *toute pareille a une jeune fille qui nage*, offrant au flot qui la baigne sa tête, sa poitrine et ses bras étendus, et appuyant ses pieds à la terre : la seulement, est-il dit, le bouvier est voisin du nocher, et le chevrier s’entretient avec le pêcheur ; l’un joue de la flûte au bord du rivage, tandisque l’autre retire ses filets ; la charrue sillonne le champ tout à côté de la rame, qui sillonne les flots ; la forêt cotoie la mer, et l’on entend, au même lieu le retentissement des vagues, le mugissement des boeufs et le gazouillis des feuilles. C’est le voisinage du Liban qui amène ce concours, cette harmonie parfaite des diverses scènes de la marine et du paysage. Ainsi le printemps de Méléagre n’était pas un idéal dans lequel comme dans presque tous nos „Avril” et nos „Mai”, l’imagination, éveillée par le renouveau, assemble divers traits épars, les arrange plus ou

moins, et les achève. Ici, dans ce printemps de Phénicie comme dans ceux d'Ionie et de Sicile, le spectacle se déroulait au complet sous un seul et même regard, et l'heureux poète n'a fait que copier la Mtere."

Voorzoover mij bekend, is men er niet in geslaagd het oordeel van Sainte-Beuve in finesse of juistheid te overtreffen. Men kan bezwaar maken tegen zijn opvatting, dat de dichter werkelijk door het Phoenicisch landschap zou zijn geïnspireerd (het is immers de vraag of Meleager met recht voor den auteur van het gedicht wordt gehouden) in ieder geval moet men hem toegeven, dat het weinig dichters gegeven is geweest met zoo weinig middelen een zoo volmaakt en afgerond beeld op te wekken, dat, eenmaal gelezen, steeds voor oogen blijft en nimmer meer wordt vergeten. Er mogen regels zijn, die één voor één reminiscenties opwekken aan uitingen en wendingen van voorgangers — de commentatoren hebben zich aïs altijd uitgesloofd om ze te zoeken — een geheel aïs dit vindt men in de oudheid niet. De vertaler van het gansche oeuvre van Meleager, Pierre Louijs, heeft zijn auteur den Heinrich Heine van de oudheid genoemd. Beiden waren Jood. Al weten wij daaromtrent niets met zekerheid voor wat Meleager betreft althans, zeker is het, dat in aapi gedicht orientaaische motieven en inspiratie het gedicht een aparte kleur hebben gegeven, die men in de vroegere poëzie tevergeefs zal zoeken. Ook dat heeft Sainte-Beuve zoo precies gevoeld. Men zal het moeten erkennen ook al deelt men zijn verder gaande conclusies niet.

In het gedicht is meer rust, meer sereniteit dan in de meeste andere de lente bezingende verzen van grieksche en romeinsche dichters. Opvallend is het gémis van e\ ke zinspeling op de liefde, die vroegere en latere dichters bij hun voorjaarsgeestdrift nietkunnen missen.¹ De ongetwijfeld oostersche volupteit concentreert zich in een weldadig, zuiver bucolische beschrijving van het landschap, dat herinneringen aan Cl. torrain of misschien nog meer aan Poussin-stemmingen suggereert. De romantici, meer dan de renaissance-dichters hebben deze weelde gekend en één van hen — de dichter-philosooph Nietzsche — heeft dit soort stemming zeer intens doorleefd, waaraan wij zijn beroemd aphorisme in *Der Wanderer und sein Schatten* danken. (n°. 295 *Et in Arcadia ego.*) Daarin spreekt hij over het heroisch-idyllisch karakter van Poussin en noemt

¹ bijv. *Pervigilium Veneris* en de liieronder volgende ode van de Baïf.

Epicurus. Hij had ook deze idylle van Mèleager kunnen noemen of geheel verwante epicuristisch-geïntoneerde verzen van Perzische of Chineesche dichters, bijv. dit uit de *Flute de jade* (trad. Pratz Toussaint, ed. Piazza, Paris) :

APAISEMENT.

Les parfums du printemps et les rayons obliques du soleil traversent mes stores. C'est l'heure où les bateliers commencent de faire bouillir le riz pour le repos du soir. Les moineaux piaillent. Un char grince. Je bois, et mes soucis vont rejoindre les insectes ailés qui bourdonnent dans le poudroiement vermeil du jardin.¹

Inspiratie van een zelfde gehalte vindt men in Mozart, op wien het epitheton heroisch-idyllisch niet minder van toepassing is dan op Poussin of Cl. Lorrain. Niet alleen Nietzsche² heeft met zooveel nadruk op de verwantschap van deze schilders en deze muziek gewezen, ook anderen deden dit, het laatst misschien het overtuigendst de fransche schrijver Maurice Barrès in zijn nagelaten voorbereidingen voor een opstel over zijn landgenoot Claude Gellée. (*Le Mystère en pleine lumière*. Paris, Pion ed.) Wellicht — de tijd zal hierover moeten beslissen — bereikte Mahler in sommige passages van zijn *Lied von der Erde* iets dergelijks. Het is in teder geval geen toeval en atavistische momenten moeten hier een rol spelen, dat hij zich aangetrokken voelde tot de Chineesche lyriek van Li-tai-po. Het had ook Mèleager kunnen zijn !

En is men nog niet overtuigd van de originaliteit in Meleager's lente-visie, men vergelijkte de beschrijvingen in Vergilius (bijv. *Georg.* I 43 sa., II 323 sq.), in Horatius (bijv. *Od.* I, 4 en IV, 7), in Catullus (46), in Ovidius (III *Trist.* 12), van het *Pervigilium Veneris*. In het laatste vindt men al reeds een nieuwen klank, evenals in Statius (IV. 5), die de visie van Mèleager benadert. Nog later kan, wanneer de invloed van het Oosten de geheele romeinsche beschaving heeft doordrenkt, een flauwe echo worden herkend in een

¹ W. III 354 f. Engadin 1879 inspireerde Nietzsche tot deze hooggestemde lyriek. (E. Förster.-Nietzsche, *Biografie* II p. 95.) Ook later (1886) in een brief aan P. Gast komt nog een dergelijke uiting voor, nu onder den indruk van een provençaalsch gedicht, dat ook, zooals Mèleager, zooals de Chineesche dichter, de lente-insecten bezingt: „Lis abiho, li mouissaletto, f asten viouloun de sis aletto, E zouzounavoun . . .”. Men vergelijkte het hoofdstuk „Claude Lorrain” in -K. Bertram's boek over Nietzsche (Berlin, G. Bondi; 1919) waarin, beter dan in één mij bekende Nietzsche-studie, over deze dingen wordt gesproken.

² *Menschliches Allzumenschliches* II, aph. 171.

bijzonder gedicht van Tibérianus¹, maar ook daarin overheerschen reeds de specifiek mediaevale modulaties en beelden, die weldra geheel zullen overheerschen totdat de renaissance met anderen ook Meleager weer zal ontdekken.

Ten allen tijde sedert de renaissance heeft men deze idylle bewonderd² en de nabootsingen zijn ontelbaar, in alle talen. Hier volgt in de eerste plaats de vertaling van Louijs.³ Bovendien — een keus doende uit een onmetelijken voorraad (waarvan men een opsomming vindt in Bosscha's editie van Janus Secundus I p. 173 sq.) — een voorbeeld van den 16-eeuwschen Pleiade-dichter Jean-Antoine de Baïf. Het geheele beschrijvende gedeelte van zijn ode is een navolging van Meleager. Het is merkwaardig om te zien hoe deze renaissance-dichter, voortbouwend op een oud model, iets geheel oorspronkelijks tot stand brengt, terwijl tevens de invloed van troubadouren en Petrarca nog naspeurbaar is. Het zelfde zou men kunnen zeggen van een elegie van onzen Janus Secundus (Lib. III El. 6) en zooveel andere Italiaansche voorgangers en tijdgenooten.

Tot slot nog één opmerking. De bedoeling van dit artikel was nog eens te wijzen op die zeer aparte kleur en atmosfeer in dit éene gedicht van Meleager. Het mag om misverstand te voorkomen, misschien niet overbodig heeten hieraan toe te voegen, dat de schrijver, hoezeer ook van deze charmes doordrongen, overtuigd is, dat de oudheid grooter en universeeler dichters heeft voortgebracht.

Heiloo.

A. D. v. R. A.

Εἰς τὸ Ἔαρ

χειμάτος ἡνεμόεντος ἀπ' αἰθέρος οἰχομένοιο,
 πορφυρέη μείδησε φερανθέος εἶαρος ὥρη.
 γαῖα δὲ κυανὴν χλοερὴν ἐστέψατο ποιήν,
 καὶ φυτὰ θηλήσαντα νέοις ἐκόμησε πετῆλοις.

¹ Amnis ibat inter arva valle fusus frigida
 luce ridens calculorum, flore pictus herbido etc.
 o.a. opgenomen in The hundred best poems in the latin language selected by J. W. Mackail (London, Gowans and Gray).

² Ook uitlatingen in anderen zin ontbreken niet. Curiositeitshalve noem ik deze van P. Jacobs: Habet hoc Eidyllum, quo se commendat : vix tamen dignum iis laudibus, quibus nonnulli id cumulaverunt. Neque enim imaginum novitate, copia et varietate, neque admodum ingeniosa earum adoratione et concinnatione lectorem retinet et delectat. (Animadversiones in Anth. Graec. I. p. 119.;

³ Een Hollandsche vertaling — van Edward B. Koster — vindt men o.a. in de verzameling Grieksche Lyriek van Dr. W. E. J. Kuiper (Uitg.-Mij. „Elsevier”, Amsterdam 1923).

οἱ δ' ἀπαλὴν πίνοντες ἀεζιφύτου δρόσον Ἡοῦς
 λειμῶνες γελῶσιν, ἀνοιγομένοιο ῥόδοιο.
 χαίρει καὶ σύριγγι νομεὺς ἐν ὄρεσσι λιγαίνων,
 καὶ πολλοῖς ἐρίφοις ἐπιτέρπεται αἰπόλος αἰγῶν.
 ἤδη δὲ πλώουσι ἐπ' εὐρέα κύματα ναῦται
 πνοιῇ ἀπημάντῳ Ζεφύρου λίνα κολπώσαντες.
 ἤδη δ' εὐάζουσι φερεσταφύλῳ Διονύσῳ
 ἀνθεῖ βοτρυδέντος ἐρεψάμενοι τρίχα κισσοῦ.
 ἔργα δὲ τεχνήεντα βοηγενέεσσι μελίσσαις
 καλὰ μέλει, καὶ σίμβλῳ ἐφήμεναι ἐργάζονται
 λευκὰ πολυτρήτοιο νεβέρβυτα κάλλεα κηροῦ.
 πάντῃ δ' ὀρνίθων γενεῇ λιγύφωνον ἀεῖδει·
 ἀλκίονες περὶ κύμα, χελιδόνες ἀμφὶ μέλαθρα,
 κύκνος ἐπ' ὄχθαισιν ποταμοῦ, καὶ ὑπ' ἄλσος ἀηδῶν.
 εἰ δὲ φυτῶν χαίρουσι κόμαι, καὶ γαῖα τέθηλε,
 συρίζει δὲ νομεὺς, καὶ τέρπεται εὐκομα μῆλα,
 καὶ ναῦται πλώουσι, Διώνυσος δὲ χορεύει,
 καὶ μέλπει πετεηνά, καὶ ὠδίνουσι μελίσσαι,
 πῶς οὐ χρῆ καὶ αἰοῖδῶν ἐν εἴαρι καλὸν ἀεῖσαι;

L'ode au printemps

(trad. P. Louijs¹).

Le venteux Hiver hors du ciel disparu, purpurine sourit dans les fleurs la saison du printemps.
 La terre bleue se vêt d'une herbe chlorée et les plantes bourgeonnantes se coiffent de nouvelles feuilles.
 Buvant la rosée tendre de la fécondante Aurore les prés rient, et s'ouvre la rosé.
 Il est heureux aussi le pasteur qui sur les monts chante dans sa flûte, et de ses blancs chevreux se réjouit le pasteur des chèvres.
 Déjà naviguent sur les vastes flots les marins, au souffle inoffensif de Dzéphyros gonflant leurs voiles comme des seins.
 Déjà crient évoqué au porteur de grappes Dionysos ceux qui ont les cheveux couronnés de fleurs, de raisins, et de lierre.
 Les travaux industriels des abeilles filles du taureau prennent tout leur soin. Sur la ruche posées, elles fabriquent la beauté blanche et liquide du miel dans la cire trouée.
 Partout la race harmonieuse des oiseaux chante : Les alcyons autour des vagues, les hirondelles autour des toits, le cygne sur la berge du fleuve, et sous bois le rossignol.
 Si les chevelures des plantes sont joyeuses ; si la terre fleurit ; si joue à sa flûte le pasteur, et se réjouissent les moutons aux belles laines ;
 Si les marins naviguent, si Dionysos conduit les chœurs et chantent les oiseaux et font le miel les abeilles ;
 Pourquoi le poète ne chanterait-il pas une belle ode au printemps ?

¹ P. Louijs, Poésies de Méléagre, suivies de Lectures Antiques. Ed. Montaigne, Paris 1928.

Du Printemps

(J. A. de Baïf)

La froideur paresseuse
De l'yver a fait son tems :
Voici la saison joyeuse
Du délicieux printemps.
La terre est d'herbes ornée,
L'herbe de fleuretes l'est ;
La fueillure retournée
Fait l'ombre dans le forest.
De grand matin la pucelle
Va devancer la chaleur
Pour de la rosé nouvelle
Cueillir Podorante fleur ;
Pour avoir meilleure grâce,
Soit qu'elle en pare son sein,
Soit que présent elle en face
A son amy de sa main ;
Qui à sa main l'ayant ue
Pour souvenance d'amour
Ne le perdra point de vue,
La baisant cent fois le jour ;
Mais voyez dans le bocage
Le flageolet du berger,
Qui agace le ramage
Du rossignol bocager.
Voyez l'onde claire et pure
Se cresser¹ dans les ruisseaux ;
Dedans voyez la verdure
De ses voisins arbrisseaux.

La mer est calme et bonasse ;
Le ciel est serein et cler ;
La nef jusqu'aux Sude passe ;
Un bon vent la fait voler :
Les ménagères avêtes
Tout ça et là un doux bruit,
Voletant par les fleuretes
Pour cueillir ce qui leur duit.²
En leur ruche elles amassent
Des meilleures fleurs la fleur :
C'est à fin quelles en facent
Du miel la douée liqueur.
Tout résonne des voix nettes
De toutes races d'oyseaux :
Par les champs des alouettes,
Des cygnes dessus les eaux.
Aux maisons les arondelles,
Les rossignols dans les boys,
En gayer chansons nouvelles
exercent leurs belles voix.
Doncques la douleur et l'aise
De l'amour je chanteray,
Comme sa flame ou mauvaise
Ou bonne je sentiray.
Et si le chanter m'agrée,
N'est ce pas avec raison,
Puisqu'ainsi tout se recrée
Avec la gaye saison ?

De vliegenvangende muurgekko

Bij de lectuur van de oude schrijvers valt ons soms iets op, dat de bewoner van het Middellandsche-zeegebied heel gewoon zaï vinden. Een vlieg in onze kamer vinden wij gewoon, een vliegenvangend hagedisje zou ons zeker verbazen. Niet alzo den Zuiderling, noch nu, noch in de oudheid. Conf. X, 35 zegt Augustinus : „En wat trekt niet vaak, wanneer ik thuis zit een hagedis, die vliegen vangt of een spin, die ze in haar web verschalkt, mijn aandacht ?” Hij gebruikt hier het woord *stellio*, waarmee wel bedoeld zaï zijn de muurgekko (*ασκαλαβώτης*), een diertje, dat verbazend handig is in het vangen van vliegen.

A. S.

¹ se plisser.

² convient.